

GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA TILLARNING YO'QOLIB BORISH MUAMMOSI: SABABLAR, OQIBATLAR, VA SRATEGIK YECHIMLAR

A'zamova Shohista Temur qizi
O'zDJTU talabasi
azamovashohista029@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy globallashuv jarayonlarining jahon tillari ekotizimiga ta'siri, tillarning integratsiyalashuvi va kichik tillarning inqirozi masalalari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda dominant tillarning ekspansiyasi natijasida yuzaga kelayotgan "lingvistik imperializm", tillarning intergeneratsion uzilishi va sotsiolingvistikada "lingvistik o'z joniga qasd qilish" deb ataluvchi fenomenlar ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Shuningdek, maqolada o'zbek tilining global raqobatbardoshligini oshirish, uning funksional barqarorligini ta'minlash hamda milliy o'zlikni saqlab qolishning strategik yo'nalishlari bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: globalizatsiya, til integratsiyasi, lingvistik xilma-xillik, dominant tillar, lingvistik o'z joniga qasd qilish, o'zbek tili, til siyosati, madaniy meros, varvarizmlar, funksional barqarorlik.

Аннотация. В данной статье проводится глубокий анализ влияния современных процессов глобализации на мировую языковую экосистему, интеграции языков и кризиса малых языков. На основе научных источников освещаются такие феномены, как «лингвистический империализм», возникающий в результате экспансии доминирующих языков, межпоколенческий разрыв в преемственности языка и явление, называемое в социолингвистике «лингвистическим самоубийством». Также в статье представлены практические рекомендации по повышению глобальной конкурентоспособности узбекского языка, обеспечению его функциональной устойчивости и стратегические направления сохранения национальной идентичности.

Ключевые слова: глобализация, языковая интеграция, лингвистическое разнообразие, доминантные языки, лингвистическое самоубийство, узбекский язык, языковая политика, культурное наследие, варваризмы, функциональная устойчивость.

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the impact of modern globalization processes on the global language ecosystem, the integration of languages, and the crisis of minor languages. Based on scientific sources, the study highlights phenomena such as "linguistic imperialism" resulting from the expansion of dominant languages, intergenerational language loss, and what is known in sociolinguistics as "linguistic suicide." Furthermore, the article offers practical recommendations on increasing the global competitiveness of the Uzbek language, ensuring its functional stability, and strategic directions for preserving national identity.

Keywords: globalization, language integration, linguistic diversity, dominant languages, linguistic suicide, Uzbek language, language policy, cultural heritage, barbarisms, functional stability.

Kirish. Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi barcha sohalarni qamrab oluvchi globalizatsiya jarayonlari bilan xarakterlanadi. Globallashuv shunchaki iqtisodiy chegaralarning ochilishi emas, balki madaniy va lingvistik qadriyatlarining ham

yagonalashuvi (unifikatsiyasi) demakdir. Bu jarayonda til nafaqat muloqot vositasi, balki millatning mavjudlik belgisi, uning intellektual salohiyati va tarixiy xotirasi sifatida namoyon bo'ladi [2, 4]. Biroq, zamonaviy dunyoda "til integratsiyasi" shunday shafqatsiz tus olmoqdaki, natijada kichik xalqlar va etnik guruhlarining tillari muomaladan chiqib ketmoqda. Hozirgi tendensiya davom etsa, asrimiz oxiriga kelib dunyodagi tillarning qariyb 90 foizi yo'qolib ketishi mumkin [2, 5]. Bu muammo faqat tilshunoslik doirasidan chiqib, milliy xavfsizlik va madaniy genofondni asrash darajasidagi global masalaga aylandi. Ayrim hollarda tillarning o'lishini shu tilda so'zlashuvchilarning o'zlari ham tezlashtiradi, bu esa fanda "lingvistik o'z joniga qasd qilish" deb ataladi [1, 318]. Mazkur maqolada taqdim etilgan manbalar asosida tillarning yo'qolish mexanizmlari va ularni asrashning innovatsion yechimlari muhokama qilinadi.

Tahlil va muhokama. Globalizatsiya sharoitida tillar o'rtasida o'ziga xos "iyerarxiya" shakllandi. Ingliz, xitoy, ispan va rus kabi dominant tillar jahon axborot oqimining katta qismini nazorat qilmoqda. Bu holat "lingvistik imperializm"ni yuzaga keltirmoqda:

Iqtisodiy bosim: Global biznes va IT sohasida ustunlikka ega tillarni o'rganish shaxsiy muvaffaqiyat garovi sifatida ko'riladi.

Kultural asimilyatsiya: G'arb madaniyatining ommalashuvi yosh avlodning fikrlash tarzini va nutqiy odatlarini o'zgartirib, ularni o'z ona tilidan uzoqlashtirmoqda [2, 6].

Tillarning o'lishini tezlashtiruvchi sub'ektiv omillar tahlil qilinganda, so'zlashuvchilarning o'z ona tillarini ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan "foydasiz" yoki "qoloq" deb hisoblashi asosiy sabablardan biri sifatida ko'rsatiladi [1, 318].

Intergeneratsion uzilish: Agar ota-onalar farzandlari bilan ona tilida gaplashishni to'xtatsa, til bir avlod almashinuvi davomidayoq "o'lik til"ga aylanadi [3].

Masalan: Oxirgi o'n yillikda Pokistondagi Baluj, Gujarat va Kalasha kabi tillarning yo'qolishi aynan shu jarayonning oqibatidir [1, 318].

O'zbek tili ham global raqobat ta'siridan xoli emas. Tilning yashab qolishi uning funksional barqarorligiga, ya'ni barcha jabhalarda faol qo'llanilishiga bog'liq [2, 7].

Muammo: Nutqimizga keraksiz varvarizmlar (chet so'zlar) va sheva unsurlarining asossiz kirib kelishi tilning sofligini buzmoqda [1, 319].

Raqamli makon: Global sharoitda til siyosati, ta'lim va texnologiyaning roli til barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi [2, 7].

Tillarning yo'qolish xavfini kamaytirish uchun quyidagi strategiyalarni amalga oshirish zarur:

Funksional ko'lamni kengaytirish: Davlat tilining nufuzini nafaqat qonun hujjatlarida, balki ilm-fan, texnika va reklama sohalarida ham qat'iy ta'minlash [1, 319].

Raqamli Transformatsiya: O'zbek tilidagi kontentni ko'paytirish va uni zamonaviy texnologiyalarga, jumladan sun'iy intellekt tizimlariga to'liq integratsiya qilish [2, 7].

Lingvistik Savodxonlik: Filolog va o'qituvchilar yoshlarda o'z tiliga nisbatan g'urur hissini shakllantirishi, chet tillarini o'zbek tili hisobiga emas, balki unga qo'shimcha sifatida o'rganish madaniyatini singdirishi lozim [1, 319].

Xulosa. Demak shuni aytish mumkinki, til — shunchaki lug'at emas, balki millatning qalbidir. Har bir tilning yo'qolishi butun insoniyatning madaniy va kognitiv xilma-xilligining kamayishiga olib keladi [2, 7]. Global dunyoda yashar ekanmiz, lokal

til va madaniyatni asrashga doimo intilishimiz zarur. O'zbek tilini asrash — bu faqat mutaxassislarning ishi emas, balki har bir fuqaroning ma'naviy burchidir [1, 319]. Biz global dunyodan uzilmagan holda, o'z milliy o'zligimizni — tilimizni zamonaviy andozalar asosida rivojlantirishimiz shart.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qo'ldashev A.M. Globalizatsiya sharoitida milliy tillar rivojlanishining ayrim muammolari. // "Tarjimonlik: nazariya va amaliyot" to'plami. Library.uz – 318-319-b.
2. Sultanova D.S. Globalizatsiya sharoitida jahon tillarning integratsiyasi va yo'qolish xavfi. // Central Asian Journal of Education and Innovation, 2025. Vol 4, Issue 6. — 4-5-6-7-betlar.
3. Globalizatsiya sharoitida tillarning rivoji va yo'qolish muammosi tahlili. [Elektron resurs]: [подозрительная ссылка удалена] —3- bet.
4. UNESCO. Atlas of the World's Languages in Danger. [Online resource].
5. Skutnabb-Kangas T. Linguistic Genocide in Education or Worldwide Diversity and Human Rights? / NJ, 2000.